

ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ИСЕЛЕНИЧКИТЕ СЕМЕЈСТВА ОД ИСТОЧНА МАКЕДОНИЈА

Ирена Авировиќ Бундалевска

Проф. д-р, Институт за семејни студии, Филозофски факултет – Скопје,
УКИМ

avirovic@fzf.ukim.edu.mk

Мартин Иванов

ivanov.martin1@hotmail.com

Апстракт

Од својата независност во 1991 година до денес, Република Северна Македонија се соочуваше со долготраен процес на транзиција, економски и политички промени, висока стапка на невработеност и вооружен конфликт. Дополнително, процесите на глобализација, индустријализација и урбанизација, како и брзиот напредок на дигиталната технологија и зголемената мобилност на населението, придонесоа за многубројни општествени промени кои неминовно се одразија на структурата и функциите на семејствата.

Современото македонско семејство е динамично, се соочува и адаптира на внатрешните и надворешните промени, а неговите членови се стремат кон подобар и поквалитетен живот. Покрај внатрешната миграција од руралните кон урбаните средини, во изминатите децении зголемено е иселувањето на населението кон земјите на Европската Унија, како и прекуокеанската миграција. Регионот на Источна Македонија беше особено погоден од иселување на цели семејства, поради повеќе причини, меѓу кои најзастапени се високата стапка на невработеност, лошата економска состојба и политичката нестабилност во земјата.

Во овој труд ќе презентираме анализа на состојбите во Р.С. Македонија, преку достапни статистички податоци и претходни истражувања, со посебен осврт на регионот на Источна Македонија. Дополнително, ќе ги прикажеме податоците од ново истражување за предизвиците со кои се соочуваат семејствата од општина Виница и причините за нивното иселување, направено во текот на 2019-та година.

Клучни зборови: *миграција, иселување, семејство, Источна Македонија, Виница*

CHALLENGES OF MIGRANT FAMILIES FROM EASTERN MACEDONIA

Irena Avirovic Bundalevska

Prof. Dr., Institute of Family Studies, Faculty of Philosophy - Skopje, UKIM

avirovic@fzf.ukim.edu.mk

Martin Ivanov

ivanov.martin1@hotmail.com

Abstract

Since its independence in 1991, the Republic of North Macedonia has faced a difficult process of transition, economic and political changes, continuous high unemployment rates and an armed conflict. In addition, the processes of globalization, industrialization and urbanization, as well as the rapid advancement of digital technology and increased mobility of the population, have contributed to numerous social changes that inevitably reflected on family structures and functions.

Today, the modern Macedonian family is very dynamic and it is adapting to internal and external changes and challenges, whilst family members strive for better life quality and conditions. In addition to internal migration from rural to urban areas in the country, in the past decades there is an increased emigration from North Macedonia towards European Union member states, as well as overseas countries. The region of Eastern Macedonia was particularly affected by the emigration of entire families, due for several reasons, the most common of which are: high unemployment rates, poor economic conditions and political instability in the country.

In this paper we will present an analysis of the current situation in Eastern Macedonia, as well a research on the challenges faced by migrant families from the municipality of Vinica.

Keywords: *migration, emigration, family, Eastern Macedonia, Vinica*

Вовед

Миграциите како појава, историски гледано, своите почетоци ги бележат пред долг временски период. Уште во минатото, народите се селеле на нови ненаселени територии, поради подобри услови за живот, природни катастрофи, географски и економски фактори и војни. Миграцијата, односно привремената или постојаната промена на живеалиштето¹, денес претставува комплексен феномен предизвикан од демографски, социо-економски и други објективни или субјективни причини на луѓето.

Република Северна Македонија претставува традиционално печалбарска земја. Печалбарството или привремената работа во туѓина како феномен е присутен уште во времето на Османлиското царство кога се практикувала сезонска работа на населението во соседните држави на Империјата. Во

¹ Everett S. Lee, *A Theory of Migration*, Demography, Vol 3, No. 1, 1966, стр. 49. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2060063> (01/07/2013).

Југославија печалбарството преминува во гастабајтерство² или времена работа во државите на Западна Европа, особено во 60-тите и 70-тите години од 20-от век. Денес, трендот на иселување од Р.С.М. бележи постојано зголемување и печалбарството или привремената миграција е заменета со трајно иселување на населението од државата. Причините за иселување се многубројни, но економските, општествените и политичките фактори се највлијателни. Од својата независност во 1991 година до денес, Р.С.М. се соочуваше со долготраен процес на транзиција, економски и политички промени, висока стапка на невработеност и вооружен конфликт (2001 година).

Внатрешните и надворешните промени со кои се соочи современото македонско семејство наметна стремеж кон подобар и поквалитетен живот. Покрај внатрешната миграција од руралните кон урбаните средини, во изминатите децении се зголеми трендот на миграција на населението кон земјите на Европската Унија, покрај традиционалната прекуокеанската миграција. Регионот на Источна Македонија беше особено погоден од иселување на цели семејства, поради повеќе причини, меѓу кои најзастапени се високата стапка на невработеност, лошата економска состојба и политичката нестабилност во земјата.

Предмет на истражување на овој труд се причините за иселување на населението од Р.С. Македонија со особен фокус на регионот на Источна Македонија и предизвиците на иселеничките семејства од оваа област. Во трудот ќе бидат анализирани статистички податоци и претходни студии на оваа тема, со цел да се презентираат состојбите во Р.С.М. Дополнително во трудот ќе биде презентирано истражување за предизвиците со кои се соочуваат семејствата од општина Винаца и причините за нивното иселување, спроведено во текот на 2019-та година.

1. Иселување на населението од Република Северна Македонија

1.1 Статистичка анализа

Според последниот попис на населението од 2002 година³, во Р.С. Македонија имало 2.020.365 жители, од кои статистички е пресметано дека произлегуваат 564.237 семејства. Со детална анализа е утврдено дека 304.577 домаќинства се брачни парови, венчани, со деца, додека пак 92.567 домаќинства се составени од брачни парови, венчани, без деца. Утврдувањето на точниот број на иселени лица од Р.С.М. изгледа како невозможна мисија. Пред сè,

² Од германскиот термин *gastarbeiter* кој означува работник во странство, синоним на печалбар, имигрант.

³ Државен завод за статистика на Р. Македонија, *Попис на населението, домаќинствата и становите 2002, Книга XIII: Вкупно население, домаќинства и станови, според територијалната организација на Република Македонија*. Завод за статистика на Р.Македонија, Скопје, 2004.

веруваме дека поради отсуството на попис на населението во нашата држава речиси две децении овие податоци се изменети, а податоците од официјалните статистики на државите на иселување не ја вклучуваат илегалната и времената миграција. Од тие причини во продолжение на овој труд ќе анализираме други квалитативни и квантитативни истражувања, како и одредени проценки од страна на аналитичари и истражувачи, но сметаме дека сите податоци треба да се прифатат со доза на резерва.

Според Македонската агенција за емиграција, која ги презентира податоците од официјалните статистики на земјите на иселување, во 2009-та година имало 416.030 иселеници од Р.С. Македонија во светот, од кои 159.031 во прекуокеанските земји и 211.193 во рамките на Европската Унија. Додека, според наша претходна анализа, од независноста на државата во 1991 до 2009-та година од Р.С.М. се иселиле околу 200.000 луѓе.⁴

Според статистиките на Европската Унија⁵ вкупниот број на дозволи за престој кој е издаден на иселеници од Р.С. Македонија во некоја од државите членки на ЕУ постојано расте изминатите неколку години. Имено, во периодот од 2008 до 2018-та година, секоја година во просек се издаваат околу 14.387 дозволи за престој при што најмногу биле издадени во 2008 и 2018-та година, односно по 20.895 и 24.442 дозволи на годишно ниво. Вкупниот број на нови дозволи за престој во ЕУ издаден во периодот од 2008 до 2018-та година изнесува 158.265 што значи дека согласно 2018-та година толкав бил бројот на нови легално иселени граѓани од Р.С.М. Во оваа бројка не спаѓаат привремено и илегално иселените лица, како и оние македонски граѓани кои се иселени со патни исправи од други држави, најчесто со бугарски пасоши⁶.

Табела 1: Број на нови дозволи за престој издадени на иселеници од Р.С.М. во земјите на ЕУ за 2008-2018 година

Република Северна Македонија										
2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
20.895	15.172	13.129	10.906	9.816	10.349	10.174	12.129	14.336	16.917	24.442

Извор: Eurostat

⁴ Avirovic Irena, *Patterns of Migration – Patterns of Segregation? A Macedonian Micro-study*, Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2010, стр. 56-57.

⁵ *Enlargement countries - statistics on migration, residence permits, citizenship and asylum*, Eurostat, October 2019. Податоците се достапни на: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Enlargement_countries_statistics_on_migration_residence_permits_citizenship_and_asylum#Population_change:_natural_change_and_net_migration (06/06/2020)

⁶ Во периодот од 2001 до 2007-ма година Бугарија има издадено 31.958 пасоши на странски апликанти, од кои речиси половина или 14.000 биле издадени на македонски граѓани. Види повеќе во: Avirovic Irena, *Bulgarian Passports: Existential Necessity or Identity Crisis*. The Sociological Review. Skopje: Ss. Cyril and Methodius University, Faculty of Philosophy-Department of Sociology, No 2/2015 Volume XVI.

Додека горенаведените податоци се однесуваат на нови дозволи за престој кои биле издадени во периодот од 2008 до 2018-та година на следната табела е прикажан вкупниот број на дозволи издаден на македонски иселеници за истиот период. Бројот на овие документи од 169.747 во 2008-та година значително пораснал на 215.244 во 2018-та година и тоа всушност претставува официјалниот број на македонски граѓани кои живеат во рамките на ЕУ, повторно без да се вклучат привремено иселените лица, оние со странски патни исправи, како и иселениците без регулиран статус за престој.⁷

Табела 2: Вкупен број на дозволи за престој издадени на иселеници од Р.С. Македонија во земјите на ЕУ за 2008-2018 година

Република Северна Македонија										
2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
169.747	182.941	175.916	183.022	187.769	190.567	195.928	200.600	198.229	205.552	215.244

Извор: Eurostat

Поконкретно, за 2018-та година од вкупно 24.442 нови дозволи за престој издадени во рамките на 28 држави членки на ЕУ, најмногу биле издадени во Германија (11.594 или 47,4%), потоа во Италија (2.225 или 9,1%) и Словенија (2.061 или 8,4%). Останатите 35% или 8.562 дозволи за престој биле издадени во другите земји членки на ЕУ. Од вкупно 215.244 дозволи за престој издадени до 2018-та година, повторно најмногу има во Германија (85.398), во Италија (66.516) и Австрија 21.416.⁸ Според овие податоци, во изминатата декада, Германија ја замени Италија, која до 2008-та беше омилена иселеничка земја на Македонците во рамките на ЕУ.⁹

1.2 Теориска рамка

Теориската рамка на нашиот труд ќе ја основаме на неколку теоретичари чии класификации ќе бидат искористени за утврдување на причините за иселување од Р.С. Македонија и класификација на миграциските текови од земјата.

При разгледувањето на причините за иселување, пред сè ќе ги земеме предвид *пуш* (push) и *пул* (pull) факторите според теоријата на човечки миграции на теоретичарот Еверет С. Ли, кој иако самиот не ја користи оваа терминологија, издвојува четири основни фактори при процесот на иселување: (1) фактори поврзани со областа на потекло; (2) фактори поврзани со земјата на иселување; (3) збир на околности и препреки при преселбата и (4) лични причини. Според неговата теорија, постојат позитивни фактори кои ги задржуваат или ги

⁷ *Enlargement...*, *Op. Cit.*

⁸ *Ibid.*

⁹ Avirovic, I., *Op.cit.*, стр. 58.

привлекуваат луѓето на одредено место (*пул* фактори) и негативни околности кои ги одвлекуваат од истите (*пуш* фактори).¹⁰ Во нашиот труд ќе се задржиме на првите два фактори, додека третиот и четвртиот ќе бидат занемарени. Општи фактори кои ги одвлекуваат односно привлекуваат луѓето ги сметаме: стандард на живеење, економски и социјални услови, политичка ситуација, можности за образование и професионален напредок, состојбите на системот за здравствена заштита.

За класификацијата на македонското иселеништво, проф. д-р Танас Вражиновски разликува три критериуми за иселување: (1) критериум на мотиви кој се однесува на економското и социо-политичкото иселување; (2) критериум на желби или интенции кој ги опфаќа доброволното мигрирање на индивидуите како и принудното иселување поради терор од странска власт или принудна асимилација и (3) критериум на правец на иселување кој ја дели македонската емиграција на континентална (Западна Европа) и прекуокеанска (САД, Канада и Австралија).¹¹ Според оваа класификација, ќе биде земен предвид критериумот на мотиви, кој ќе бидат разработен подетално во слениот дел на овој труд. Што се однесува на принудното иселување поради терот од странска власт, сметаме дека истиот е неприлагодлив за современата миграција и одговара повеќе на македонското иселеништво од предвоениот период кога Р.С.М. не претставувала независен политички субјект. За правец на иселување ќе биде елаборирана континенталната емиграција односно земјите на Западна Европа.

Според класификацијата на Кант, разликуваме: (1) случајна или привремена миграција; (2) трајна или периодична и (3) дефинитивна миграција. Петресен, пак, ја дели миграцијата на примитивна, присилна, принудна, слободна и масовна.¹² Според овие две поделби, сметаме дека современата македонска миграција е најчесто слободна, додека за нејзиното времетраење, нашиот фокус ќе биде ставен на трајната односно дефинитивната миграција.

Конечно, социологот Јан Кок смета дека семејството има голема важност при донесувањето на одлуката за иселување, односно дека иселувањето зависи од семејните традиции, структурата на семејството, начинот на склопување бракови и одржувањето на семејните врски. Поаѓајќи од анализата на овие семејни активности, тој разликува три основни домени на влијание на семејството врз миграциите: (1) создавање на семејство и брак, вид домаќинство и начин на наследство; (2) економски опстанок на семејството, односно распределба на средствата и (3) мрежа на поддршка на дигерзираните членови на семејството.¹³

¹⁰ Everett S. Lee, *Op. cit.*, стр. 50.

¹¹ Танас Вражиновски, *Иселенички студии*, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје, 2005, стр. 16-18.

¹² Milan Mesić, *Međunarodne migracije-tokovi I teorije*, Societas, Zavod za sociologiju, Zagreb, 2002.

¹³ Kok, J., *The Family Factor in Migration Decisions*. Bo Lucassen, J., Lucassen, L., Manning, P., O (Eds.), *Migration History in World History, Multidisciplinary Approaches, Studies in Global Social History*, Brill, Leiden, Bosnon, 2010, стр. 215.

Во оваа насока сметаме дека градењето на социјални мрежи кај иселениците претставува олеснителна околност за новите иселеници, но и охрабрување на миграцијата на останатите членови на семејството. Од домените на Кок, ќе се здржиме на вториот, односно економскиот опстанок на семејството.

1.3 Причини за иселување на семејствата од Р.С. Македонија

Според едно истражување на Институтот за политички истражувања¹⁴ од 2019-та година повеќе од половина од младите и една третина од граѓаните размислуваат да се иселат од Р.С. Македонија. Како главна причина за напуштање на државата, Македонците ја посочуваат потрагата по подобар животен стандард. Мнозинството граѓани велат дека причина за иселувањето е подобра работа, односно подобро платена работа. Повеќе од половина од анкетираниите граѓани велат дека имаат некој близок роднина или пријател кој се иселил во странство. Овие податоци се слични со оние добиени од анкета на Галуп Балкан Монитор (Gallup Balkan Monitor) од 2009-та година, на тема иселување од Македонија. Имено, и пред десет години, 24,6 % од граѓаните сакале да ја напуштат државата а повеќе од половина или 55,9% од младите помеѓу 15 и 24 години изразиле желба да се иселат во странство.¹⁵

Причините за иселување на Македонците во минатото се однесувале најчесто на егзистенцијални и економските фактори. По распаѓањето на Југославија, Р.С. Македонија како и останатите земји од Источниот блок беше подогена од бран на одлив на мозози (*brain drain*) кој продолжи и во следните декади а во последните години го засегна најмногу здравствениот сектор. Денес, општи причини (*push* фактори) за иселување на македонските граѓани од државата се: лошите економски услови во Р.С.М., низок животен стандард, недоволна можност за личен и професионален развој, политичка нестабилност, потреба за семејно соединување со други иселени членови од семејството.

- Економски фактори и невработеност

Стапката на невработеност во Р.С. Македонија се движи во просек околу 30% од 1993 до 2020-та година и таа претставува еден од најтешките економски проблеми на современото македонско општество. Според последните официјални податоци на Државниот завод за статистика, кои се однесуваат на второто тримесечје од 2019-та година, активното население во Р.С.М.¹⁶ го

¹⁴ Истражување на тема „Иселување на младите и квалитет на живот“, Институт за политички истражувања, Скопје, 2019. Достапно на: [https://ipis.org.mk/2019/07/08/https-standard-mk-detektor-iseluvanjeto-e-opcija-za-70-otsto-od-studentite/\(10/12/2019\)](https://ipis.org.mk/2019/07/08/https-standard-mk-detektor-iseluvanjeto-e-opcija-za-70-otsto-od-studentite/(10/12/2019))

¹⁵ Податоци се преземени од анкетата: “Ideally, would you like to move (permanently or temporarily) to another country, or would you prefer to continue living in [country/entity]?”, достапно на официјалната страна на Gallup Balkan Monitor на: <http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard> (03.07.2009)

¹⁶ Државен завод за статистика на Р.С.М., Соопштение: *Активно население во Република Македонија, Резултати од Анкетата за работна сила, II тримесечје од 2019 година*. Податоци преземени од: http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/2.1.19.30_mk.pdf (10/12/2019).

сочинуваат 962.463 лица. Од нив, вработени се 794.283 лица, а 168.180 лица се невработени. До овој период, стапката на вработеност изнесува 47.1, додека стапката на невработеност изнесува 17.5. Од вработените 794.283 лица, 480.990 се мажи, а 313.293 лица се жени. Од невработените 168.180 лица, 88.348 се мажи, додека пак 79.832 се жени. Вкупниот број на неактивно население во Р.С.М. изнесува 722.696.

Што се однесува до просечната исплатена месечна нето-плата по вработен¹⁷, за септември 2019-та година, таа изнесува 25.221 денари. Минималната потрошувачка кошница за септември¹⁸ 2019-та година, изнесува 32.671 денари, односно на четиричлено семејство во Р.С. Македонија за покривање на основните месечни потреби му биде потребна сума од 32.671 денари. Податоците зборуваат дека семејствата одвојувале најмногу средства за исхрана и пијалоци, додека најмалку за одржување на здравјето. Според тоа, можеме да заклучиме дека доколку во едно четиричлено семејство има двајца вработени возрасни, под претпоставка дека тие ја земаат минималната плата (која од декември 2019-та година изнесува 14.500 денари), на тоа семејство, сепак, ќе му недостигаат дополнителни 3.671 ден. за да ги задоволи основните потреби.

Сите горенаведени податоци укажуваат на тоа дека финансиските примања во Р.С.М. се ниски и не доволуваат квалитетен животен стандард, а во одредени случаи не се доволни за да обезбедат егзистенција за семејствата. Токму поради тоа, економските причини, невработеноста и нискиот животен стандард остануваат главна причина за времено и трајно иселување на населението од Р.С.М. во земји кои нудат подобри услови за работа, повисоки месечни примања и можности за напредување во кариерата.

- Политичка ситуација

Политичката нестабилност и во минатото претставувала една од главните причини за иселување на македонското население од татковината. Но, за разлика од минатото, кога политичкиот фактор бил надворешен, денес нестабилната политичката ситуација во Р.С.М. има внатрешен карактер. Од својата независност во 1991-та година Р.С.М. се соочи со долг процес на политичка и економска транзиција и дестабилизација на мирот поради вооружениот конфликт од 2001-та година. Понатаму, одложените Евро-атлантски интеграции, високиот степен на корупција, партиските вработувања

¹⁷ Државен завод за статистика на Р.С.М., Соопштение: *Просечна месечна исплатена нето-плата по вработен, септември 2019 година*, Податоци преземени од: http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/4.1.19.105_mk.pdf (10/12/2019).

¹⁸ Сојузот на синдикати на Македонија, *Вредност на синдикална минимална кошница за септември 2019 година*, Податоци преземени од: <https://ssm.org.mk/mk/vrednosta-na-smk-za-septemvri-2019-godina-3> (10/12/2019)

и горенаведените економски показатели допринесоа за недовербата на граѓаните во политичките партии и системи. Таа недоверба, како и чувството дека образованието и професионалниот труд се потценети, се најчеста причина на иселување на младата популација од Р.С. Македонија.

- Семејно соединување

Семејното соединување како причина за миграција исто така не претставува нов феномен. Уште од периодот на печалбарството, трајното иселување се одвивало етапно. Првично заминувал главата на семејството, односно мажот, а потоа се придружувале останатите членови на семејството. Првиот член кој мигрира се соочува со најмногу предизвици како барање живеалиште, работа и обезбедување соодветни документи за престој. Дури откако овие параметри ќе бидат обезбедени, тогаш се иселуваат и останатите членови на семејството. Постојат повеќе видови на семејно соединување: сопруг-сопруга, родители и деца, соединување на нуклеарни, но и проширени семејства. Семејното соединување може да претставува долг процес, најчесто поради обезбедување дозволи за престој чие времетраење варира во секоја држава.

- Здравствен систем

Незадоволството на граѓаните од здравствениот систем исто така претставува причина за миграција. Постојаната промена на здравствени процедури и регулативи, малиот капацитет на здравствени установи, дискрепанцата помеѓу приватните и државните здравствени услуги како и изливот на здравствениот кадар се мета на постојана критика. Истражувањата покажуваат дека ваквите состојби имаат негативно влијание особено врз ранливите групи на населението како што се: жените, мајките, децата, Ромите, лицата со ретки болести и слично.¹⁹ Според едно истражување од 2009-та година 71% од македонските граѓаните сметаат дека здравствениот систем во земјите од ЕУ е подобар споредено со оној во Р.С.М.; 37% од граѓаните изјавиле дека здравјето им било загрозено заради ненавремена и несоодветна медицинска помош, додека 42% биле во ситуација да не се лекуваат или да не набават лекови заради недостаток на финансиски средства.²⁰ Со оглед на тоа дека Македонците можат да си дозволат околу 705 денари месечно за лекување, согласно истражувањето за потрошувачката кошница, незадоволството на граѓаните е разбирливо. Така, подобрата плата, заедно со подобрата здравствена заштита и здравствениот систем во целина кој го нудат развиените земји, се исто така доволен предизвик за мигрирање во друга држава.

¹⁹ Bornarova Suzana, Janeska Verica, *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe*, Final Country Report, The Former Yugoslav Republic of Macedonia, European Commission DG Employment, Social Affairs and Inclusion, April 2012.

²⁰ Радуловиќ Македонка, *Здравјето како право, здравјето како обврска*, Култура, Скопје, 2018.

- Школување

Македонското население се иселува и во потрага по подобри услови за своето образование. Студентите мигрираат со цел да се стекнат со диплома која не е достапна во нашата држава или најчесто ги користат стипендиите кои ги нудат странските универзитети или програмите за размена на студенти од Европската Унија како популарната Еразмус. Покрај можноста за усовршување, одредени млади лица го користат школувањето во странство и како начин за привремено или трајно иселување од Р.С.М., феномен кој беше особено застапен во периодот пред визната либерализација во 2010-та година.²¹

2. Иселување од Источна Македонија

2.1 Состојбите во Источна Македонија со посебен осврт на општина Виница

Последните официјални статистички податоци и истражувања, зборуваат дека бројот на иселеници од Источна Македонија постојано се зголемува. Од вкупните миграции село-град на ниво на регион најголемо учество има токму источниот дел од државата, со 46.8 % преселби во 2017 година.²² Главна дестинација на внатрешната миграција од Источна Македонија е главниот град Скопје кој е единствениот град во нашата држава кој може да понуди подобра инфраструктура, релативно поголем избор на работни места, социјален живот, избор за лични и професионални задоволства итн.

Подетално, за само три месеци, од септември до ноември во 2018-та година, од основните и средните училишта во Кочани се отпишале точно 20 ученици, за кои родителите навеле дека причината е семејно иселување во странство.²³ Во текот на 2018-та година, пак, од штипските основни и средни училишта, вкупно 77 ученици заминале во странство заедно со своите родители. Бројките се поголеми во основните училишта, од каде биле отпишани 48 ученици, а од средните училишта 29 ученици. Според последните официјални податоци, бројот на пополнети работни места во Источна Македонија изнесува 42.290 додека пак бројот на слободни места е 418.²⁴ Овие бројки ја опфаќаат како внатрешната, така и надворешната миграција.

²¹ Avirovic, I., *Op.cit.*, стр. 70.

²² Државен завод за статистика на Р.С.М., Соопштение: *Живородени деца, умрени лица и миграции во градските и во селските подрачја, по региони, во 2016 година*. Податоци преземени од: http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/2.1.19.30_mk.pdf (10/12/2019).

²³ Информации за почетокот на учебната 2018-2019 година, општина Кочани, достапни на: <https://kocani.gov.mk/> (10/12/2019).

²⁴ Сектор за образование, јавни дејности и локален економски развој на општина Штип, достапни на: <http://www.stip.gov.mk/> (10/12/2019).

Главна причина за иселувањето на семејствата од Источна Македонија е нискиот квалитет на живот, кој покрај материјалните аспекти, ја опфаќа и целокупната политичка ситуација, заедно со економската несигурност во државата. Тука спаѓаат квалитетот на јавните услуги во образованието, здравството, социјалната заштита, можностите за личен кариерен развој и слично.

Во рамките на овој труд направивме подетална анализа и истражување за трендот на иселување на општина Веница, како една од најпогодената општина од миграциските бранови од Р.С.М. во последниве години. Врз основа на последниот попис, кој датира од 2002-ра година, општина Веница има 19.938 жители, од кои 9.739 се жени, а 10.199 се мажи. Исто така, проценето е дека станува збор за 6.260 домаќинства, а просечниот број на членови во едно домаќинство изнесува 3.18.²⁵ Поновите податоци и статистики кои се направени во однос на природниот прираст, се однесуваат на третото тримесечје од 2019-та година. Од вкупно 5.374 живородени деца во земјата, 27 се од Веница. За истиот период, починати се 39 лица. Природниот прираст изнесува 12, што значи дека за толку е поголем бројот на живородени деца од бројот на починати лица. Истовремено, склучени се 40 бракови во општината, а нема ниту еден регистриран развод.²⁶ Во 2017-та година како последна официјална статистика за општината, од Веница се отселени 119 луѓе.²⁷

2.2 Истражување: Предизвиците на иселеничките семејства од општина Веница

Со цел да ги истражиме и да ги потврдиме досегашните сознанија за предизвиците со кои се соочуваат семејствата од Веница, како и да ги анализираме суштински причините поради кои тие планираат да го напуштат или веќе го напуштиле своето место на живеење, направивме истражување во кое беа опфатени 30 испитаници од општина Веница. Истражувањето беше спроведено во текот на ноември и декември 2019-та година, онлајн или телефоски, во зависност од можностите на испитаниците, кои беа избрани по случаен избор. Анкетниот прашалник е структуриран и се состои од 25 прашања, дел од кои ќе бидат елаборирани и презентирани во продолжение на трудот. Нашата генерална хипотеза е дека потрагата по подобар финансиски

²⁵ Државен завод за статистика на Р. Македонија, *Попис на населението. Оп. cit.*

²⁶ Државен завод за статистика на Р.С.М., Соопштение: *Наталитетот во Република Северна Македонија, 2018, по општини*, 2019. Податоци преземени од: http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/2.1.19.30_mk.pdf (10/12/2019).

²⁷ Државен завод за статистика на Р.М., *Миграции 2017*, Скопје, 2018. Достапно на: http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.18.06.pdf?fbclid=IwAR0JuRSOVbIu9NNUX8FFqkmOXvuG2HtcX_EL84feZrOIkNVXzugEsrDwN3k (10/12/2019).

и материјален живот доведува до миграциски движења на семејствата, додека посебната хипотеза е дека иселеничките семејства ги претпочитаат развиените европски земји поради нивниот животен стандард и економска стабилност.

Нашиот примерок од вкупно 30 испитаници, вклучува 18 машки и 12 женски испитанички. 15 испитаници се на возраст од 18 до 25 години, осум на возраст од 26 до 35 години, по тројца припаѓаат на старосните групи од 36 до 45 и од 46 до 60, додека само еден испитаник е на возраст поголема од 61 година. Најмногу од испитаниците (19) имаат високо образование. Следуваат седум со завршено средно образование, тројца со вишо образование и еден од испитаниците е магистер на науки. Од сите испитаници, 16 се активни на пазарот на труд т.е. се вработени, а 14 од нив се водат како невработени. Примерокот опфаќа и граѓани со постојано живеалиште од општина Веница и граѓани кои веќе се иселиле од општината. Во однос на семејната структура, 19 испитаници живеат во четиричлено семејство, четворица испитаници живеат во трочлено семејство, тројца испитаници бројат пет членови во семејството, двајца испитаници живеат во двочлено семејство, додека еден испитаник живее сам и еден во шестчлено семејство. Просечниот број на членови во семејството кога ќе се земе предвид бројот од 30 испитаници изнесува 3.8 која одговара на бројката од последниот попис во 2002-та година.

Првиот сет прашања се однесува на перцепцијата на испитаниците за општите услови и можности кои ги нуди општина Веница во однос на вработувањето, стандардот на живеење, образованието, здравството, личниот развој итн. Најголем број испитаници (16) се изјаснија како незадоволни од условите за живот и можностите кои ги нуди општина Веница, зад нив следат девет испитаници кои се изјаснија како апсолутно незадоволни. Четворица испитаници се неутрални, додека задоволен е само еден испитаник. Ниту еден од испитаниците не се декларира како апсолутно задоволен. Во врска со условите за вработување кои ги нуди општината Веница, половина од нив ги опишуваат истите како лоши. Шест испитаниците сметаат дека условите за вработување се многу многу лоши, седум испитаници дека условите се просечни, додека пак двајца од испитаниците ги сметаат за задоволителни. Ниту еден од вкупно триесетте испитаници не мисли дека условите за вработувања во општина Веница се одлични. Наредното прашање се однесуваше на субјективно размислување на испитаниците за работните услови на вработените жители од Веница. 12 испитаници сметаат дека условите се просечни, додека 11 испитаници ги опишуваат истите како лоши. За тројца испитаници условите се многу лоши, само двајца ги опишуваат како одлични, а други двајца како задоволителни. Во врска со тоа дали според нив младите во Веница имаат можност да се развиваат и да напредуваат лично и професионално, дури 27 испитаници сметаат дека во Веница не постои простор за личен и професионален развој. Од оваа група прашања можеме да заклучиме дека постојните жители на Веница, или

оние кои претходно живееле таму, ги оценуваат условите и можностите кои ги нуди градот како генерално незадоволителни, особено што се однесува на вработувањето и можностите за личен и професионален развој.

Слика 1: Перцепција за условите и можностите кои ги нуди општина Веница

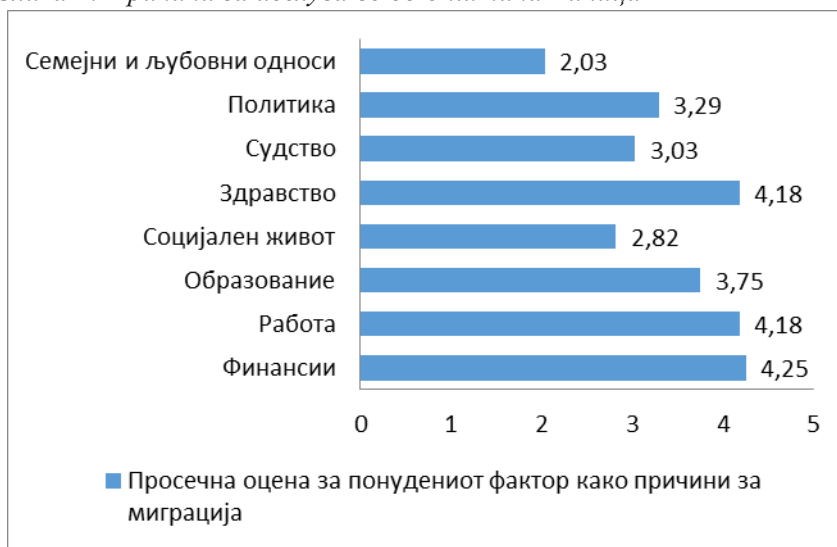
Извор: Истражување за предизвиците на иселеничките семејства од општина Веница, 2019.

Следните две прашања се однесуваат на тоа дали населението од Веница гледа поголема перспектива во поголемите градови од Р.С.М. или во напуштањето на државата и преселување во друга земја. Додека мнозинството граѓани на Веница (25) смета дека подобри перспективи има поголемите градови во Р.С.М. наспроти пет испитаници кои не се согласуваат со овој одговор, сите 30 испитаници сметаат дека најдобро решение за младите е напуштање на државата. Сметаме дека има тесна поврзаност помеѓу незадоволството од состојбите во општината и желбата да се напушти истата, при што се потврдуваат негативните пул фактори на Ли, според кои лошите услови во областа на потекло ги одвлекува луѓето во други градови или држави, како и критериумите за иселување на Танас Вражиновски кои се поврзани со економските и социо-политичките услови.

На оние испитаниците кои пак сè уште живеат во Веница им беа понудени осум критериуми поради кои дефинитивно би мигрирале од својот роден град. Притоа, целта беше да се оцени нивната важност на скала од 1 (најмалку важен критериум) до 5 (најважен критериум). И со овие резултати се потврди општата

хипотеза на истражувањето. Имено, највисока оцена доби факторот финансии, како главен двигател и мотив за мигрирање – оцена 4.25. Дури 20 испитаници дадоа оцена 5 и го посочија истиот како главен за напуштање на Винаца. Следуваат професионалниот развој и здравството и двете категории со просечна оцена 4.18. Образованието исто така котира високо, со просечна оцена 3.75. Како фактор кој најмалку влијае на желбата за миграција се наведуваат семејните и љубовните односи, со просечна оцена 2.3. Потоа следуваат социјалниот живот (просечна оцена 2.82) и судството (просечна оцена 3.03). Политиката се наоѓа на средина, со просечна оцена 3.29. Резултатите кои ги добивме ги потврдуваат општите причини за миграција од Р.С.М. кои ги елабориравме во трудот, при што во анкетниот прашалник беа понудени повеќе критериуми.

Слика 2: Причини за иселување од општина Винаца

Извор: Истражување за предизвиците на иселеничките семејства од општина Винаца, 2019.

Следно, испитаниците одговараа на прашањето дали се иселени или би сакале да се иселат од општина Винаца. 16 испитаници се веќе иселени, а 12 размислуваат во насока на иселување. Двајца испитаници одговорија со „не знам“, додека, ниту еден од испитаниците не одговори дека не сака да го напушти градот. За испитаниците кои одговориле дека планираат да се иселат од државата, имавме посебно прашање за териториите на кои би сакале да живеат. Најмногу испитаници (19) би сакале да се иселат во Западна Европа, по што следат Скандинавија и САД. Балканскиот регион не беше посочен од

ниту еден испитаник иако две поранешни југословенски републики, Хрватска и Словенија се веќе во Европската Унија и многу наши иселеници одат на сезонска работа во овие две држави, а во последните неколку години Словенија е актуелна дестинација и за студентите бидејќи нуди поволни можности за студирање на државните универзитети.

Оние испитаници, пак, кои веќе се иселиле, беа замолени да ги наведат градот или државата во кои сега живеат. Седум од 16 испитаници кои се веќе иселени живеат во Германија. Тројца мигрирале во Швајцарија, двајца во Бугарија, по еден во Франција и Австрија. Двајца од испитаниците останале во Македонија, меѓутоа со постојано живеалиште во Скопје. Ова сознание оди во прилог на помошната хипотеза, која наведува дека во потрага по подобар стандард и квалитет на живот, со акцент на подобрените финансии, населението се стреми кон иселување во развиените европски земји. Германија е исто така и земјата во која има најмногу македонски иселеници во ЕУ, според последните податоци на Еуростат од 2018-та година. Дополнително, Германија спаѓа во групата економски најразвиени земји од ЕУ, каде минималната плата е поголема од 1.500 евра, а во 2020-та година таа изнесувала 1.584 евра односно 97.634 денари. Во Германија околу половина од населението заработува помалку од просечната месечна плата, додека другата половина заработува повеќе од просечната месечна плата.²⁸ Овие позитивни податоци претставуваат фактори кои го привлекуваат населението во земјата на иселување според теоријата на Ли. Иако, стандардите се различни, се чини дека почитувањето на трудот и подобрата финансиска покриеност повторно се главен мотив за трајна миграција во високоразвиените земји.

²⁸ *Disparities in minimum wages across the EU*, Eurostat, 2020. Податоците се достапни на: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200203-2> (06/06/2020).

Слика 3: Приказ на држави (градови) во кои се иселени граѓани од општина Веница

Извор: Истражување за предизвиците на иселеничките семејства од општина Веница, 2019.

Следните прашања се однесуваат на групата испитаници кои веќе се отселиле од општина Веница и се однесуваат на промените во рамките на семејството, образованието, социјалниот живот и финансиската состојба кои настанале по иселувањето. Речиси сите од веќе иселените испитаници (15) сметаат дека по иселувањето забележале позитивни промени во рамките на своето семејство, додека само еден од нив смета дека ништо особено не се променило откако неговото семејство мигрирало. Ниту еден испитаник не посочил негативни промени. Во врска со промените во образованието на децата од иселеничкото семејство, 14 испитаници забележуваат значително подобро образование, додека двајца сметаат дека не постои подобрување на овој параметар во новата држава. Мнозинството или 12 испитаници сметаат дека постои голема разлика помеѓу родното место и новото место на живеење, во однос на културниот и социјалниот живот. По двајца сметаат дека овие параметри се на релативно исто ниво т.е. дека не се забележува значајна промена. Што се однесува на односите помеѓу членовите на семејството, седум испитаници сметаат дека оддалеченоста од родната држава повеќе ги зближува членовите на нивното семејство, додека шест сметаат дека семејните односи останале исти како и порано. Тројца одговориле дека со миграцијата, семејните односи се влошиле. Во врска со промените на финансиската состојба на семејството по иселувањето, сите испитаници одговорија дека нивното семејство е финансиски

поставилно откако се иселило. Во овој контекст, иселените испитаници беа дополнително прашани дали некогаш би посакале да се вратат во својот град. Од 16 трајно иселени испитаници, 12 не планираат да се вратат во Веница, тројца не се сигурни, а само еден има желба да се врати во својот роден град. Овие податоци ја потврдуваат нашата квалификација на миграциите од Р.С.М. како трајна, односно дефинитивна и слободна, соодветно според поделбите на Кант и Петерсон. Со горенаведените одговори, исто така, се потврдува општата хипотеза дека финансиите се главниот фактор кој го мотивира населението да мигрира, барајќи подобри услови за живот.

Конечно, последното прашање беше директно во корелација со претпоследното, а се однесуваше на набројување три клучни работи кои градот Веница мора да ги промени, а би биле доволни за перманентно враќање на испитаниците во својот роден град. Очекувано, најголем број на одговори се добија на темата финансии и плати. Подобрите економски примања би ги мотивирале иселениците доволно за да се вратат назад во Веница. Меѓутоа, тоа е пропратено со ситуации како што се: искоренување на политичките влијанија и одлуки во процесот на вработувањата, подобрување на здравството, еднаквост и праведно општество, промени во државните институции и слично. Одговорите подетално можат да се погледнат во продолжение, на прикажаниот графикон.

Слика 4: Што треба да се промени во општина Веница?

Извор: Истражување за предизвиците на иселеничките семејства од општина Веница, 2019.

Она што можеме да го заклучиме од спроведената анкета е дека бројот на иселеници од Веница значително се зголемува, но има и граѓани кои планираат

се иселат од градот во иднина. Истовремено, се потврдува општата хипотеза, која служеше како појдовна точка за спроведување на прашалникот. Имено, со крајната анализа се потврдува дека финансиите и економската стабилност се факторот број еден кој ги мотивира луѓето во Винаца трајно да се иселат и тоа не како поединици, туку како цели семејства. Потврдена е и посебната хипотеза – иселениците од општина Винаца мигрираат најмногу во развиените земји во Европа. Пред сè, тука се истакнува Германија, како омилена дестинација. На тој начин, покрај финансиските апетити, иселеничките семејства декларираат задоволство и во начинот на кој се води образованието, културата и социјалниот живот во тие земји. Во таа насока, резултатите на анкетата ги потврдија и причините за миграција од Р.С. Македонија кои се однесуваат на економската нестабилност, професионалниот развој, образованието и општествената стабилност. Семејните односи се посочени како најмалку важни во тој поглед.

Заклучок

Да се истражува феноменот на миграции од Р.С. Македонија претставува интересен, но комплексен предизвик. Првиот проблем со кој се соочуваме е недостатокот на релевантни статистички податоци. Отсуството на попис на населението во текот на речиси две декади доведува до користење нетруктурирани или застарени податоци. Податоците пак кој ги нудат земјите на иселување не ја вклучуваат привремената и илегалната миграција со што немаме комплетна слика на иселеничките движења од државата. Од друга страна, проценките на авторите, често пати, се разликуваат значително од официјалните или пак бројките се преувеличени. Исто така, сметаме дека литературата посветена на миграциите на населението од Р.С.М. по 1991-ва година е недоволна, особено кога станува збор за темите поврзани со одлив на мозоци и иселеници повратници.

Р.С. Македонија претставува традиционално печалбарска земја, но миграциските движења со текот на времето се трансформирале и менувале. Денес современите миграции од Р.С.М. се трајни наместо привремени, додека прекуокеанската миграција е заменета со иселување во западноевропските земји. Дополнително, покрај, иселувањето на поединици, денес сè почесто се појавува феноменот на „иселенички семејства“. Причините за иселувањето на семејствата можат да бидат од различна природа, но најчести фактори се традиционалните причини за миграција од државта кои се поврзани со егзистенцијата на семејствата, како и незадоволството од економската и политичката состојба во Р.С.М. Во таа насока, во нашето истражување се потврди дека најчеста причина за иселување на населението од општина Винаца, се финансиските мотиви односно недоволната економска стабилност која ја нуди градот во кој тие живеат. Економско активното население сè почесто емигрира трајно во високоразвиените земји, кои им нудат подобри стандарди и значително подобар квалитет за живот.

Трендот на иселување на младото население од Р.С. Македонија постојано расте изминатите години и многу градови од Источниот регион на државата се соочуваат со депопулација на населените места. Се иселува млад стручен кадар, здравствени работници, младо работоспособно население, образован и необразован кадар. Со цел да се спречи понатамошно иселување на населението потребно е да се посвети поголемо внимание на реалните проблеми, односно причини поради кои тие се иселуваат. Иако во државата постојат повеќе тела и организации кои ја третираат оваа проблематика, сепак сметаме дека одговорот на владините институции во врска со иселеничките бранови од изминатите години не беше адекватен.

Конечно, претстојните Евро-атлантски интеграции се очекува да го подобрат делумно животниот стандард во Р.С. Македонија, барем што се однесува на подобрување на инфраструктурната мрежа, особено во руралниот регион, како и подобрување на општата економската состојба во државата која е клучен фактор за иселување на населението. Сепак потребно е да се направат дополнителни напори за да се спречи понатамошно иселување на населението и да се создадат истовремено подобри услови за работа на граѓаните на државта. Во таа насока, подобро е да се охрабрува циркуларната или времената миграција наспроти трајната или пак да се создадат подобри економски услови за привлекување на иселеници повратници. Сите претходни истражувања, исто како и резултатите од нашата анкета спроведена во општина Винаца укажуваат на тоа дека единствено држава со стабилна политичка ситуација, каде има доверба во клучните институции како здравството и судството, држава во која граѓаните имаат можност за вработување според своите способности и образование, како и можност за дополнителен професионален развој е единствена опција за место на живеење.

Библиографија

1. Avirovic Irena, *Patterns of Migration – Patterns of Segregation? A Macedonian Micro-study*, Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2010.
2. Avirovic Irena, *Bulgarian Passports: Existential Necessity or Identity Crisis*. The Sociological Review. Skopje: Ss. Cyril and Methodius University, Faculty of Philosophy-Department of Sociology, No 2/2015 Volume XVI.
3. Авировиќ Ирена, *Иселеници повратници: нова перспектива на миграциските истражувања во Македонија*. Годишен Зборник на Филозофски Факултет, кн. 69, Скопје, 2016.
4. Bornarova Suzana, Janeska Verica, *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe*, Final Country Report, The Former Yugoslav Republic of Macedonia, European Commission DG Employment, Social Affairs and Inclusion, April 2012.
5. Бражиновски Танас, *Иселенички студии*, Агенција за иселеништво на

- Република Македонија, Скопје, 2005.
6. Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, Соопштение: *Активно население во Република Македонија, Резултати од Анкетата за работна сила, II тримесечје од 2019 година*. Податоци преземени од Државниот завод за статистика на Р.С.М, достапни на: http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/2.1.19.30_mk.pdf (10/12/2019).
 7. Државен завод за статистика на Р.М., *Миграции 2017*, Скопје, 2018. Достапно на: http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.18.06.pdf?fbclid=IwAR0JuRSOVbIu9NUX8FFqkmOXvuG2HtcX_EL84feZrOIkNVXzugEsrDwN3k (10/12/2019).
 8. Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, Соопштение: *Просечна месечна исплатена нето-плата по вработен, септември 2019 година*, Податоци преземени од Државниот завод за статистика на Македонија: http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/4.1.19.105_mk.pdf (10/12/2019).
 9. Државен завод за статистика на Р.С.М., Соопштение: *Живородени деца, умрени лица и миграции во градските и во селските подрачја, по региони, во 2016 година*. Податоци преземени од: http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/2.1.19.30_mk.pdf (10/12/2019).
 10. Државен завод за статистика на Р. Македонија, *Попис на населението, домаќинствата и становите 2002, Книга XIII: Вкупно население, домаќинства и станови, според територијалната организација на Република Македонија*. Завод за статистика на Р.Македонија, Скопје, 2004. Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, Соопштение: *Наталитетот во Република Северна Македонија, 2018, по општини*. Државен Завод за статистика на Р.С. Македонија, Скопје, 2019. Преземено од: <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstение.aspx?rbtxt=8> (02/15/2020).
 11. Државен завод за статистика на Р.С.М., Соопштение: *Наталитетот во Република Северна Македонија, 2018, по општини*, 2019. Податоци преземени од: http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/2.1.19.30_mk.pdf (10/12/2019).
 12. *Disparities in minimum wages across the EU*, Eurostat, 2020. Податоците се достапни на: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200203-2> (06/06/2020).
 13. *Enlargement countries - statistics on migration, residence permits, citizenship and asylum*, Eurostat, Data extracted in October 2019, Податоците се достапни на: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Enlargement_countries_statistics_on_migration,_residence_permits,_citizenship_and_asylum#Population_change:_natural_change_and_net_migration (06/06/2020)
 14. Everett S. Lee, *A Theory of Migration*, Demography, Vol 3, No. 1, 1966, стр. 49.

- Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2060063> (01/07/2013). Mesić Milan, *Međunarodne migracije-tokovi I teorije*, Societas, Zavod za sociologiju, Zagreb, 2002. Lucassen, J., Lucassen, L., Manning, P., O (Eds.), *Migration History in World History, Multidisciplinary Approaches, Studies in Global Social History*, Brill, Leiden, Boston, 2010.
15. „*Ideally, would you like to move (permanently or temporarily) to another country, or would you prefer to continue living in [country/entity]?*”, достапно на официјалната страна на Gallup Balkan Monitor на: <http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard> (03.07.2009)
 16. *Информации за почетокот на учебната 2018-2019 година*, општина Кочани, податоци достапни на: <https://kocani.gov.mk/> (10/12/2019).
 17. Радуловиќ Македонка, *Здравјето како право, здравјето како обврска*, Култура, Скопје, 2018.
 18. *Сектор за образование, јавни дејности и локален економски развој на општина Штип*, податоци достапни на: <http://www.stip.gov.mk/> (10/12/2019).
 19. Сојузот на синдикати на Македонија, *Вредност на синдикална минимална кошница за септември 2019 година*, Податоци преземени од: <https://ssm.org.mk/mk/vrednosta-na-smk-za-septemvri-2019-godina-3> (10/12/2019)